

Nisem se imel za grafiti umetnika,
šlo je za prisvajanje prostora
Intervju s Petrom Stankovičem

V javnosti je za docenta na Fakulteti za družbene vede, dr. Petra Stankovića, bolj znan njegov prispevek na področju kulturologije, ki sega od poučevanja, proučevanja, uredničovanja in še bi lahko naštevali. Kar je ostalo večini očem prikrito, pa je njegov angažma iz preteklosti kot pripadnika tedanje hardcore punk scene, v kateri se je med drugim udeleževal prek grafitov. V pogovoru je beseda tekla predvsem o vlogi slednjih v takratnem družbenem življenju.

SA: Ali nam lahko za začetek najprej ilustrirate družbene razmere oziroma klimo, v kateri so nastajali hardcore grafiti?

PS: Morda bi za začetek specificiral svoj položaj, ker je verjetno malo drugačen kot pri večini drugih. Nikakor SE NIMAM za grafiti umetnika, niti se nikoli nisem imel. Bil sem del ljubljanske hardcore punk scene v drugi polovici 80. let in kot del te kulture smo pisali in risali grafito. To je bilo pravzaprav bolj del punka kot česarkoli drugega. Glede družbenega položaja pa je to bil čas socializma in komunizma, ki se je bližal h koncu. To je bil

vsekakor čas ne le politične, temveč tudi ekonomske krize, to je treba povedati, ker se je to poznalo na vseh ravneh. Za nas denimo tudi tako, da je bil že nakup enega samega spreja resen strošek, kar danes verjetno ni. Po drugi strani pa se je propadanje komunizma kazalo tudi tako, da se je represija manjšala. Nekatere segmente alternativne ljubljanske kulture je začela takratna oblast celo podpirati – na primer FV in številne projekte v tem okviru. Verjetno so se na ta način poskušali oblastniki legitimirati kot liberalni. Spet po drugi strani pa je oblast postajala nervozna in je bilo represije več. Tik pred koncem komunizma se nam je prvič začelo dogajati, da so nas začeli redno popisovati – vse, ki so bili na pogled malo drugačni. Takrat je bilo zbirališče ljubljanske alter scene v Leninovem parku, to je sedANJI park Ajdovščina. Vsak večer nas je tam bilo kakšnih 50 do 100 ljudi različnih subkulturnih inklinacij in šele takrat – čisto na koncu osemdesetih – so začeli miličniki redno prihajati in nas popisovati, tudi kako drugače šikanirati.

SA: Ampak ali je bila ravno ta družbena klima nekakšna motivacija za risanje? Se pravi, je bil grafit oblika nestrinjanja s tedanjim sistemom oziroma s stvarmi, ki so se tedaj dogajale? Nekakšna komunikacijska alternativa?

PS: Pravzaprav niti ne tako zelo. Bolj se mi zdi, da so bili grafiti za nas iskanje ali če hočete prisvajanje prostora. Pisali smo povsod po Ljubljani, a predvsem na tistih lokacijah, kjer

smo bili mi, ali pa na tistih, ki smo jih hoteli zavzeti in smo jih tako označili. Takrat se je gradil podhod pod Ajdovščino in bil dolgo, še posebej pozimi, ko je bilo hladno, naše zbirališče. Za gostilne nismo imeli denarja, tako da smo kupili nekaj litrov vina oziroma česarkoli, in bili tam, ker je bilo vsaj malo topleje. Nekaj časa, dokler so gradili, je to očitno šlo, ko pa so podhod dokončali in tam začeli odpirati lokale, so nas začeli vsak večer preganjati – prišla je policija in so nas potem vozili na Trdinovo. Šele takrat smo potem nekega večera porisali tisti podhod, češ »to je naše«.

SA: Torej je vedno bila neka kolektivna akcija ali so se vendar določeni posamezniki odločali za grafitiranje?

PS: Zelo različno. Mi smo bili v osnovi punkerji. V Leninovem parku so bile različne družbe, ta, v kateri sem bil jaz, je bila taka, bolj nekonvencionalna – mešanica: nekateri so bili stari punkerji, drugi hardcore punkerji, bili so tudi rockerji, metalci, veliko je bilo tudi »alternativcev«. Grafite smo zaznavali kot nekaj, kar je del našega izražanja, in če je kdo morda prišel s kakšnim sprejem, smo potem risali. To praviloma ni bilo načrtovano, bilo je zelo spontano. Včasih si sam pisal, če si zamudil vse avtobuse. Domov si šel potem peš in pisal po stenah. Včasih pa smo šli skupaj. Spomnim se, da pa smo nekoč šli res vsi, kajti večer pred tem sva šla najprej z nekim prijateljem ravno nad ta podhod pod Ajdovščino. On je narisal veliko podgano oziroma jo je začel risati, češ »mi punkerji smo podgane«. Potem pa sta prišla dva varnostnika, zato sva zbežala ter stekla po tistem podhodu, toda bila je zaseda, ker so bili tudi na drugi stani varnostniki. Zgolj po čudežu sva se oba rešila, da naju niso dobili. Drugi dan pa smo potem šli res cela klapa, bilo nas je kakšnih 20 ali 30, in smo v miru narisali tisti grafit do konca. Ideja je bila ta, da če varnostniki spet pridejo, ne bomo več bežali, temveč se bomo zmenili drugače: mano-a-mano. No, varnostniki so očitno videli, koliko je ura, in niso niti prišli.

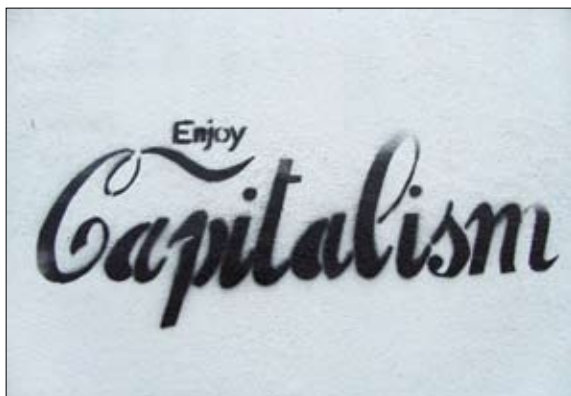
SA: Nadaljeval bi z neko analogijo, ki se mi poraja ob grafitih, izvirajočih iz hardcore subkulture. Kot vemo, ima hardcore korenine v sami punk subkulturi – so bili potemtakem tedanji grafiti oziroma ta grafitarska praksa še ena dediščin punka ali ste se vseeno distancirali od tega?

PS: Mi smo bili v drugi polovici 80. let mulci in zamudili smo glavni punk, ki je bil v Sloveniji, toda po drugi strani je bil še vedno močan. Po eni strani smo bili nadaljevanje te scene, po drugi pa že mladina z neko dokaj drugačno senzibilnostjo. Tudi ti naši grafiti so bili nekje vmes – po eni strani so bili zanesljivo punkovski grafiti, pisali smo tudi imena »starih« punk bendov, poleg hardcore punk bendov, toda po drugi strani je bil prisoten tudi zelo izrazit odtенок ironije, ne samo do oblasti, ampak tudi nasproti temu klasičnemu slovenskemu punku iz zgodnjih osemdesetih. Lep primer tega se mi zdi tole: v času starega slovenskega punka je bilo glavno zbirališče punkerjev na trgu za Maximarketom, kjer je nekdo potem tudi napisal na veliko Johnny Rotten Square, zelo fascinantno. Mi pa smo se zbirali v Leninovem parku in nekega večera je padla ideja, niti se ne spomnim, čigava, ampak napisali smo tam na zid Menči Klančar Square. Menči Klančar je bila takrat neka televizijska napovedovalka, recimo enako, kot če bi sedaj napisal Lidija Hren Square. Skratka,

imitacija klasične punk geste, a že s to ironično distanco – se pravi ne več punk heroj, kot je bil Johnny Rotten, ampak ironija na to medijsko kulturo, hkrati pa tudi na punk fetišiziranje samega sebe.

SA: Se pravi, da ste ohranili ta družbeno-anagažirani naboj?

PS: Zanesljivo, ampak bili smo tudi kritični do punka. Zato se mi zdi, da smo bili taka malo cinična generacija. Nismo verjeli v socializem, v sistem, niti v kapitalizem, ampak nismo verjeli tudi niti več v punk – vsaj ne v punk kot institucijo. Za nas je bil punk ideja nekonformizma, šale, inventivnosti, nekonvencionalnosti in nikakršnih težav nismo imeli s tem, da smo se norčevali tudi iz samega punka.

SA: Kako pa sta se takratna družba in oblast odzvali na vaše grafite? Pričakovati je, da so jih vendarle razlagali iz neke konservativne in represivne perspektive.

PS: Tu moram reči, da je to bila druga polovica 80. let, čas, ko je bil šok, ki so ga grafiti pomenili na začetku, že mimo. To je bil čas, ko so se meščani že navadili grafitov. Seveda ni bilo dobro, če so te dobili, da si pisal grafite, čeprav od nas niso nikogar. Neke hude medijske panike oziroma histerije pa takrat zaradi grafitov vseeno niti ni bilo.

SA: V mislih se mi porajajo predvsem vzporednice z afero nacipunk grafitov.

PS: Tukaj je treba razumeti, da je to bilo približno šest do sedem let prej in takrat je to bil dejansko šok. V času, ko smo bili mi, pa punk kot tak ni bil več toliko provokativen, ker so se ljudje že navadili nanj, pa čeprav so bili naši imidži verjetno hujši, kot so bili tisti na začetku punka v Sloveniji. Nekako je že to postalo, ne ravno mainstream ali pa povsem tako samoumevno, kot je to danes, ampak nekako bližje. Še vedno je bilo tako, da če smo šli po mestu cela ekipa, so se vsi na veliko umikali. Še vedno je bil nekakšen element fascinantnosti, ni bilo pa morda več tako zelo šokantno.

SA: Omenil bi še aktualizacijo samega grafitiranja. Kako gledate na današnjo uporabo grafita kot nekega subverzivnega orodja?

PS: Kot opažam, greš skozi različna mesta, obstajajo različne kulture grafitiranja. Nekje je zelo veliko tagov, drugod so bolj slikovni. Morda se mi zdi posebnost slovenskih grafitov, vsaj na en način, da je večina diskurzivnih – skratka neka poved, tipično družbenokritična itn. Oboje se mi zdi v redu, morda pa malo zmanjkuje to, kar se mi zdi najbolj zanimivo pri grafitu – to polje, ki bi bilo nekje vmes. Se pravi grafiti, ki bi bili nekako estetski, hkrati pa družbeno subverzivni. Še najbolj so mi blizu v tej smeri grafiti v podhodu proti Tivoliju, kjer je nekdo risal nekakšne hiperurbane krajine z zelo kičastimi reklamami. Skratka, grafit, ki deluje estetsko in ima hkrati ta subverzivni

naboj. Morda mi manjka teh elementov, ki bi bili nekako novi. Grafiti s političnim sporočilom imajo nek point, a to je bilo v resnici aktualno leta 1968, morda tudi v 70. letih, danes pa se mi zdi, da to nakako ne deluje več najbolje – je že izživetost in predvidljivo. No, morda gre tu preprosto zgolj za to, da v Sloveniji pri grafitih precej manjka humorja, vsaj zdi se mi. Veliko je jeze, nezadovoljstva, kar je sicer čisto legitimno in prav, a se mi zdi, da bi bilo vse to močnejše, če bi bilo artikulirano skozi šalo. Bolj potegne in da misliti.

SA: Še za konec – ali menite, da je neko grafitiranje še vedno prisotno v hardcore oziroma punk vrstah?

PS: Moram reči, da tega ne vidim veliko. Tako in tako se je punk spremenil – to je 20 let od takrat, ko sem bil jaz notri. Hočem reči, verjetno so iste korenine, a ko sem se pogovarjal z nekim svojim študentom, ki je v hardcore punk sceni, sem mu razlagal, kaj sem jaz poslušal, in me je zelo začudeno gledal, potem pa se mu je posvetila lučka in je rekel: old school! Hočem reči, da gre za iste korenine, ampak šlo je v neke zelo drugačne vode. Tako se je verjetno tudi nekako getoiziralo. Ta klasični punk je zelo hotel komunicirati – bil je na javnih prostorih, zelo kričeč, zelo bombastičen, zdaj pa je veliko bolj odmaknjen.